

УДК 811.161.2'276.6(075.8)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3\(45\)-1209-1223](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-3(45)-1209-1223)

Пена Любов Іванівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м.Івано-Франківськ, <https://orcid.org/0000-0002-7154-4617>

ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

Анотація. У підготовці майбутніх спеціалістів різних галузей важливу роль відіграє навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», яку вивчають у всіх закладах вищої освіти України. Цей курс продовжує формування національномовної особистості, удосконалення комунікативних навичок майбутніх фахівців, вивчення особливостей фахової мови. Серед основних завдань дисципліни – формувати розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; плекати мовну компетенцію майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами сучасної української літературної мови, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення; виробляти навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні; виховувати повагу до української літературної мови, до мовних традицій тощо.

Наголошено, що важливим є усвідомлення студентами відмінностей між мовою і мовленням, тому що це безпосередньо впливатиме на культуру їхнього вербального спілкування. Мова як явище загальне, об'єктивне, ідеальне корелює з мовленням як явищем конкретним, суб'єктивним, індивідуальним. Даємо студентам розуміння того, що будь-яка мова є багатою й різноманітною, а мовлення, оскільки є індивідуальним, залежить від мовця, може бути як багатим, так і бідним, як різноманітним, так і одноманітним.

Тому слід скеровувати зусилля на підвищення рівня культури власного мовлення шляхом постійного, безперервного навчання, на вироблення й підтримування звички вчитися протягом життя, а не обмежуватися тільки аудиторними заняттями у виші. Необхідно формувати в молоді переконання в тому, що культура мови – це не просто приписи стилістів, це в більшості випадків умова збереження національного обличчя нашої мови.

У пропонованій статті акцентовано на тому, що мова є не звичайним засобом спілкування, інструментом передачі інформації одне одному; мова – це щось значно важливіше, значно глибинніше, адже в ній відображено як зовнішні обставини життя певної спільноти (нації), так і її внутрішні особливості. Тому необхідно не просто вивчати мову з погляду її орфографічних, орфоепічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних та інших норм (хоча це важливо!), а виховувати ставлення до мови як до цінності. Рекомендовано деякі завдання, що, на наш погляд, сприятимуть, власне, ціннісному ставленню до мови.

Ключові слова: «Українська мова за професійним спрямуванням», мова, мовлення, мовна особистість, мовна свідомість, мова як цінність, мовне навчання, мовне виховання.

Pena Liubov Ivanivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Language Department of Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk, <https://orcid.org/0000-0002-7154-4617>

EDUCATION OF VALUE ATTITUDE TOWARDS LANGUAGE DURING THE COURSE “THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL ORIENTATION”

Abstract. In the training of future specialists in various fields, an important role is played by the academic discipline “The Ukrainian Language for Professional Orientation”, which is studied in all higher education institutions of Ukraine. This course continues the formation of a national-speaking personality, improvement of communication skills of future specialists, study of the features of professional language. Among the main tasks of the discipline are to form an understanding of the role of the state language in professional activities; to cultivate the language competence of future specialists, which includes knowledge and practical mastery of the norms of the modern Ukrainian literary language, compliance with the requirements of the culture of oral and written speech; to develop self-control skills for compliance with language norms in communication; to cultivate respect for the Ukrainian literary language, for language traditions, etc.

It is emphasized that it is important for students to be aware of the differences between language and speech, because this will directly affect the culture of their verbal communication. Language as a general, objective, ideal phenomenon correlates with speech as a specific, subjective, individual phenomenon. We give students an understanding that any language is rich and diverse, and speech, since it is individual, depends on the speaker, can be both

rich and poor, both diverse and monotonous. Therefore, efforts should be directed to improving the level of one's own speech culture through constant, continuous learning, to developing and maintaining the habit of learning throughout life, and not being limited only to classroom classes at a university. It is necessary to form in young people the conviction that language culture is not just the prescriptions of stylists, it is in most cases a condition for preserving the national face of our language.

The proposed article emphasizes that language is not an ordinary means of communication, a tool for transmitting information to each other; language is something much more important, much deeper, because it reflects both the external circumstances of the life of a certain community (nation) and its internal features. Therefore, it is necessary not only to study the language from the point of view of its orthographic, orthoepic, lexical, morphological, syntactic and other norms (although this is important!), but to cultivate an attitude towards language as a value. Some tasks are recommended, which, in our opinion, will contribute to a value-based attitude towards language.

Keywords: "The Ukrainian language in a professional direction", language, speech, language personality, language consciousness, language as a value, language learning, language education.

Постановка проблеми. У підготовці висококваліфікованих фахівців будь-якої сфери діяльності велике значення має курс «Українська мова за професійним спрямуванням», що допомагає сформувати професіоналів, які досконало володіють державною (українською) мовою в усній та писемній її формах. Пропонований курс продовжує плекання національномовної особистості, удосконалення комунікативних навичок майбутніх спеціалістів, вивчення особливостей фахової мови.

Мета статті – довести важливість формування у здобувачів освіти ставлення до мови як до цінності, а не тільки як до засобу спілкування.

Виклад основного матеріалу. Професійну комунікацію, яка є втіленням у мовленні форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів інтеракції, специфіки ситуацій, мети й завдань міжособистісної взаємодії, здійснюють переважно через мову. Професійне спілкування загалом розглядають як інтелектуальне спілкування, що ґрунтується на сукупності професійних знань, умінь і навичок. Формування професійного спілкування майбутніх фахівців неможливе без систематичної, цілеспрямованої підготовки під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», предметом якого є сучасна українська літературна мова професійної сфери. Мета навчального предмета – сформувати в майбутніх фахівців професійно зорієнтовані вміння й навички досконалого

володіння українською літературною мовою у фаховій сфері, підвищити рівень мовної грамотності, практичне володіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні.

Основними завданнями дисципліни є: дати розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; сформувати мовну компетенцію майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами сучасної української літературної мови, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення; виробити навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні; сформувати навички оперування фаховою термінологією, редагування та коригування наукових текстів. Названі завдання підпорядковані не менш важливій меті, яка полягає в тому, щоб виховати в молодого покоління повагу до української літературної мови, до мовних традицій.

Предбачено, що в результаті вивчення курсу студент повинен уміти спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; застосовувати знання у практичних ситуаціях; практично володіти нормами сучасної української літературної мови; аналізувати своєрідні риси української мови, основні комунікативні ознаки культури мовлення, риси літературної мови та мовної норми, типи мовних норм; визначати функціонально-стилістичну належність текстів; складати різні типи документів, правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують їхню специфіку; сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів; підготувати й виголосити прилюдний виступ на тему, пов'язану з майбутнім фахом; оперувати термінологією майбутньої професії для розв'язання професійних завдань; послуговуватися лексикографійними джерелами (словниками) та іншою допоміжною літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовленнєвої культури; надавати консультації з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення; організувати ділову комунікацію тощо.

Це сприятиме набуттю загальних компетентностей особистості, які не залежать тільки від професійної зорієнтованості, а саме: здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного, демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій; здатність до абстрактного мислення,

аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями; здатність працювати в команді; здатність до міжособистісної взаємодії; здатність діяти на основі етичних міркувань тощо.

Починаючи вивчення названої дисципліни, звертаємо особливу увагу на те, що завдання закладів освіти полягає у вихованні компетентного мовця, особистости з високим рівнем мовної свідомости.

Сучасний український мовознавець Пилип Селігей кваліфікує мовну свідомість як «важливий стратегічний чинник мовної стійкості, адже доля мови чи не в першу чергу залежить від ставлення до неї людей. Якщо мову поважають і цінують, вона краще зберігається і швидше вдосконалюється» [3, с. 177]. Іншими словами, мовна свідомість – це «небайдуже, ціннісне ставлення до мови з боку як окремої людини, так і всього суспільства» [3, с. 177]. Це «поняття охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки щодо мови, а також мотиви мовної поведінки» [3, с. 177]. Цілком погоджуємося з думкою про те, що мовна освіта в жодному разі не повинна зводитися лише до навчання. У її структурі важливо розрізнити два взаємопов'язані та взаємодоповнювальні складники: мовне навчання і мовне виховання. Мовне навчання визначають як опанування мовних знань, розвиток грамотного усного та писемного мовлення, яке відповідає прийнятим у суспільстві нормам, високу мовну культуру. Однак людина повинна не тільки добре володіти рідною мовою, а й ставитися до неї як до вагової суспільної цінности, відчувати власну відповідальність за її теперішнє і майбутнє. Отож мета мовного виховання – формувати правильне ставлення до мови: мова – це цінність, а до цінности слід ставитися відповідно. Цей аспект, уважають фахівці, ми недооцінюємо: заняття в закладах освіти різних рівнів скеровані переважно на прищеплення правописної грамотности, натомість плекання ціннісного ставлення до мови вважають чимось необов'язковим, непрактичним, навіть «ідеалістичним».

Ставлення до мови як до цінности характеризує людей із високим рівнем мовної свідомости. П.Селігей так визначає мовця з високою мовною свідомістю: «1) не просто знає норми, а й неухильно дотримується їх; 2) говорить правильно не тому, що хтось примушує, а тому, що інакше не може; 3) прагне до мовного самовдосконалення; 4) розуміє як свої мовні права, так і мовні обов'язки; 5) сповідує ціннісне ставлення до мови, яке перетворилося на тверде переконання й зумовлює всю його мовну поведінку» [2, с. 70].

Завдання «Української мови за професійним спрямуванням» як навчальної дисципліни полягає у вихованні особистости з високим рівнем

мовної свідомості, якій властиве активне, зацікавлене ставлення до мови. «Її лінгвістичні знання є складником наукового світогляду». Як досконало обізнана з нормами, «вона сприймає їх як стандарт і запоруку успішного спілкування. Звичка дотримуватися норм переростає у внутрішню потребу» [3, с. 178]. Людина з високою мовною свідомістю наділена опірністю до мовного безкультур'я та нігілізму, до бездумного використання чужих форм там, де є питомий відповідник, сповідує культ рідної мови, при цьому шануючи чужі.

Життєздатність мови залежить від ставлення до неї людей, від їхньої мовної поведінки. Виховання мовносвідомих громадян – це вияв турботи про успішний розвиток мови, посилення її опірності до явищ інтерференції та лінгвоциду.

Прищеплюючи молоді погляд на мову як на життєву цінність, ми робимо мудру інвестицію в її успішне завтра, захищаємо екологію мовного середовища цивілізованим, ненасильницьким способом.

Крім наукової дефініції мови, є багато визначень мови – «побутових», художніх, емоційно наснажених. Мову трактують як основний інструмент комунікації; відповідно, вважаючи її основною функцією комунікативну. Однак мова – це не просто засіб спілкування; це наша свідомість. Мова – це спосіб існування мислення. За допомогою мови ми обмінюємося думками, передаємо свій досвід, настрій, почуття тощо, і в мові все це зафіксовано. Мова визначає спосіб мислення її носіїв.

Наголошуємо на тому, що в мові відображено зовнішні обставини життя людей. Напр., у мові ескімосів налічують кілька сотень слів на позначення того, що в українській мові називаємо іменником *сніг*, і приблизно стільки ж слів – відповідників прикметника *білий*. Така велика кількість лексем зумовлена довкіллям ескімосів, життя яких цілоріч плине серед білого снігу.

Сенека свого часу зауважив: «Яке життя – така й мова». Німецький просвітителю, мовознавець Вільгельм фон Гумбольдт стверджував: «Мова народу – це його дух, і дух народу – це його мова». Мова є дзеркалом національної свідомості, виразником менталітету. В основу найменування однієї й тієї ж реалії в різних мовах покладено різні ознаки. Пор.: укр. *швець* «той, що шиє», болг. *обущар* «той, хто робить взуття», нім. *Schuhmacher* «той, хто робить черевики»; укр. *веселка* пов'язана з *веселий*, нім. *Regenbogen* буквально перекладається як «дощова дуга»; укр. *лікарня* «там, де лікують», моск. *больница* «там, де терплять біль» тощо. Тут ідеться не про кращість/гіршість мов чи їхню вищість/нижчість, а про іншість, інакшість. Люди по-різному сприймають навколишню дійсність і по-різному відображають її в мові.

Акцентуємо на тому, що відмінності у сприйнятті буття різними народами, а отже, й між мовами як відображенням цього буття, виражаються на рівні як повнозначних слів, так і службових. Напр., уживання прийменників *на* та *в/у*: донедавна *на Україні* (оскільки Україну сприймали як частину імперії) і сьогодні *в Україні*. Пор.: *на Прикарпатті, на Київщині, на Харківщині* – правильні формулювання, бо це частини єдиної України, але *в Україні, у Польщі, в Німеччині* тощо. Або ж: укр. *одружитися з ким* (рівноправні, дружні взаємини) і моск. *жениться на ком* (стосунки підпорядкованості когось комусь, залежності одного від іншого).

Мова є національною святинею кожного народу, кожної нації. І це не просто слова задля слів, це істина життя. Зрештою, питання мови – то питання ідентичності і безпеки. Це підтверджує кількасотлітня нелегка історія боротьби української мови за своє буття. Про важливість мови як національної святині свідчать висловлювання багатьох представників різних національностей. Наведемо лише кілька.

Бразильський письменник, дипломат, юрист Руй Барбоза писав: «Народ, що не захищає свою землю і мову, віддасть душу ворогові швидше, ніж той її поглине. Дегенерація народу, нації чи раси починається зі спотворення власної мови». Відомий вислів ірландця Томаса Девіса в перекладі Лесі Українки: «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж навіть свою територію – се певніша межа і міцніша границя, ніж фортеця або річка. Втратити рідну мову і перейняти чужу – се найгірший знак підданства, се кайдани на душу. Втратити національну мову – се смерть, се значить, що ярмо вже в'їлося глибоко». Видатний український філолог і церковний діяч Іван Огієнко (митрополит Іларіон) наголошував: «Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національної організації... Мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я. І поки живе мова – житиме й народ яко національність».

Рекомендуємо здобувачам освіти самостійно знайти висловлювання українських відомих особистостей та представників інших національностей про мову. Можна запропонувати як індивідуальне завдання для творчих студентів написати власне есе про мову.

Спонукаючи студентів до постійного поглиблення знань рідної мови, згадуємо такий факт. Коли хочуть наголосити на важливості вивчення іноземних мов, то часто цитують слова німецького письменника, просвітителя Йоганна Вольфганга Гете: «Скільки мов ти знаєш, стільки разів ти людина». Насправді ж цей вислів має продовження і стосується, власне, життєвої необхідності знання материнської мови: «То ж хоч раз стань людиною: вивчи рідну мову».

Свого часу швейцарський мовознавець Фердинан де Сосюр порівняв мову і мовлення зі грою в шахи: шахова дошка, фігури і правила гри він визначив як мову, а конкретну гру – як мовлення. Скільки пар гравців буде, стільки ж буде різних ігор, тобто, використовуючи одні й ті ж засоби, можемо отримати величезну кількість ігрових партій. Якщо хтось помилився, то це його, власна помилка, вона не передбачена правилами. Аналогічно з мовою та мовленням.

«Мова – це не діяльність мовця, це готовий продукт, пасивно засвоєний індивідом...» [4, с. 26]. Мовлення, навпаки, являє собою індивідуальний акт волі й розуму. «Відокремлюючи мову від мовлення, ми тим самим відділяємо: 1) суспільне від індивідуального; 2) істотне від другорядного та більш чи менш випадкового» [4, с. 26].

Мовлення передбачає використання мови в конкретних ситуаціях, коли з обмеженої кількості мовних одиниць можна створити необмежену кількість нових змістів, нових текстів. Павло Мовчан слушно зауважив: «Мова – універсальна, але користування нею вкрай індивідуальне».

Кожна національна мова багата, різноманітна й безпомилна, а мовлення може бути як багатим, так і бідним, як різноманітним, так і одноманітним, у ньому можуть траплятися помилки, оскільки воно належить конкретній людині і залежить від неї, від її знань, мовних умінь і навичок. Культура мовлення свідчить про культуру людини взагалі, про рівень її духовного й інтелектуального розвитку.

Тому важливо, щоб кожен дбав про культуру свого мовлення. Справедливий вислів: «Моє мовлення це вбрання, у якому мої думки виходять між люди». Добре, щоби це вбрання було відповідним – нормативним, багатим, різноманітним. І, звичайно ж, без засилля чужих елементів різних рівнів, які руйнують структуру нашої мови і, на жаль, так довго насаджувалися їй усілякими способами, що ми іноді навіть не помічаємо їх і вважаємо прийнятними. Напр., як часто чуємо і самі кажемо: *давайте працювати, давайте виконаємо завдання, давайте розглянемо, давайте розповідати* тощо. У цих висловах немає дії давання-брання. Вони не є нормою для української мови, а перенесені з ворожої: для їхньої ментальності властиво брати чуже, загарбувати, і така особливість відображена в їхній мові.

Про цю рису пише Тарас Прохасько в есеї «Давай, прошу»: «У цьому російському «давай» ховається вся природа природної російської експансії. Її вагомість полягає в односторонній примсі, яка стала рішенням, що переростає у вимогу. Але має таку ... дипломатичну зачіпку, що виглядає на спільне бажання, успішне виконання якого перетворюється у спільну справу. Йому захотілося, а ти зобов'язаний, бо це ж ми, ми разом і це наш

уже інтерес. Як ти можеш не хотіти такого, що я запропонував. Давай! Російське «давай» є майстерним переносом».

Коли вони кажуть «давай», то йдеться передовсім про віддавання...

Українське «дай» зовсім не з того регістру. Дай не передбачає злиття...

Там, де в російській мирне «давай» наповнене тиском і безальтернативністю..., в українському аналогові звучить запрошення, прощу, апеляція до отримання дозволу і готовність почути відмову, вільному воля».

Тому по-українськи замість чужого *давай* правильно вживати форму наказового способу дієслів або ж спонукальну частку *нумо* чи слово *прошу*: *працюймо* або *нумо працювати*, *виконаймо завдання*, *розгляньмо*, *прошу розповідати* тощо.

Важливо виховати звичку стежити за своїм мовленням, у відповідно до характеру української мови. Скажімо, правильними є формулювання «м'який знак пишемо», «апостроф ставимо», «вживаємо», а не звиклі для нас «м'який знак пишеться» чи «апостроф ставиться», «вживається» і подібні. Замість «Наказ підписано ректором» треба «Ректор підписав наказ». Це пов'язано з тим, що наша мова має активний характер, це є однією з її природних ознак. Тому варто уникати пасивних конструкцій, які менш притаманні українській мові порівняно з іншими. До слова, енергетика українського вислову зосереджена на безпосередній дії, а дію виражаємо дієсловом. Тому не варто надуживати віддієслівними іменниками на -ння, -ття. Замість них доцільно вживати неозначену форму дієслова або ж дієприслівник. Напр., замість «для прогнозування необхідно» треба «щоб спрогнозувати»; замість «почати виконання» – «почати виконувати»; не «при дослідженні питання», а «досліджуючи питання» і под. Звертаємо увагу на те, що коли мовимо про причину чи пояснення, то використовуємо *бо*, *тому що*, *через те що*; *оскільки*, *позаяк*; адже *так як* – калька з ворожої мови. Замість «не дивлячись на» як прийменника (калька з рос.) вживаймо «незважаючи на», «попри». Дуже поширеною помилкою, пов'язаною зі впливом рос. мови, є використання словосполучення «не виключено, що...». Для вираження значення можливості, імовірності чогось, припущення на тлі того, що вже гарантоване, реальне, використовуємо низку синонімів: цілком можливо, що..; цілком імовірно, що..; припускають, що..; сподіваються, що... Замість калькованих вставних словосполучень-покручів «швидше за все», «скоріше за все» потрібно вживати нормативні українські відповідники: найвірогідніше, найімовірніше, дуже вірогідно, дуже ймовірно, дуже можливо, цілком вірогідно, цілком імовірно. Для вираження значень «виявлятися однаковим із чимось, бути схожим на щось», «бути, відбуватися одночасно з чимось» використовуємо слово *збігатися*, бо *співпадати* – калька з рос.; відповідно:

збіг, а не співпадіння. Більше див., напр., [1]. Щоб закріпити навички нормативного вживання вказаних і подібних форм, розробляємо систему завдань і тестів, добираємо тексти для редагування тощо.

Звертаємо увагу на те, що це не просто забаганки чи приписи лінгвістів; це відповідає граматичному ладові нашої мови, її «духові»; це те, що робить її самостійною, окремішньою, відмінною від інших, навіть найбільш близьких. Бо мова – то не просто засіб спілкування, то своєрідне відображення в ній зовнішніх обставин життя нації та вмістилище її своєрідного внутрішнього буття.

Таких ілюстрацій насильного вживлення в нашу мову того, що їй не властиве, на жаль, чимало. Отож треба відповідально ставитися до тих ознак внутрішньої організації української мови, які є для неї питомими, які, власне, відрізняють її від інших слов'янських мов. Збереження їх, недопущення асиміляції з подібними явищами російської мови (а це відбувається іноді навмисне, а іноді через байдужу, поверхову позицію деяких мовців) є важливим завданням тих, хто стоїть на сторожі рідного слова, і кожного мовця зокрема. Важливо сформувані в тих, кого навчаємо, стійке усвідомлення того, що культура мовлення, чистота мови на всіх її рівнях – це питання, без перебільшення, надзвичайно актуальне. Десятиліттями насаджувана політика зближення двох «братніх» народів та їхніх мов призвела до невтішних наслідків, коли іноді чуже в мові, невластиве їй сприймаємо як належне (бо ж «каязразніца»), а своє, насправді рідне, спричиняє насмішки чи несприйняття. Оце «какая різниця» якесь однобоке, бо завжди передбачало використання російської мови. Якщо «какая різниця», то хай буде українська!

Отож навчаймо не переносити в нашу мову чуже для неї. Старанно виконуймо бур'яни, які особливо протягом довгих радянських десятиліть силоміць насаджували в наш український мовний город, щоби знівелювати нашу окремішність і самостійність, асимілювати з іншою мовою. Не просто заборони, зовнішній тиск на мову та її носіїв, а втручання у внутрішню організацію мови – до чого тільки не вдавалися.

Про це писав Юрій Шевельов: «Урядове втручання взагалі, а в даному випадку з боку уряду, опанованого росіянами, у внутрішні закони мови було радянським винаходом і новиною. Ні поляки, ні румуни, ні чехи до цього не вдавалися, як не вдавалася царська адміністрація дореволюційної Росії.

Вони всі обмежувалися на заходах зовнішнього тиску: забороняли вживати українську мову прилюдно, цілковито або частково; накидали державну мову через освітню систему; зваблювали українців своєю культурою й можливістю кар'єри; переселяли їх на неукраїнські території, а українські землі заселяли членами панівної нації тощо. Поруч цих

«клясичних» метод радянська система встановлює контроль над структурою української мови: забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні й ортоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або й живцем перенесені з російської мови. Таким чином на радянській Україні конфлікт між українською і російською мовами перенесено з зовнішньої, позамовної сфери в середину самої мови. Боротьба відбувалася не тільки в людській психіці, а й у самій мові» [5, с. 266-267]. Таким чином національне тіло української мови «нашпигували» чужорідними колочками, які так глибоко вкорінилися, що пересічному мовцеві іноді важко розрізнити, що це не своє, не українське. Викорчовувати такі штучні домішки, позбуватися рудиментів радянської доби треба на всіх мовних рівнях.

Прислухаймося до слів П.Селігея: «Справа честі кожного – бути не просто користувачем, а господарем, охоронцем, будівничим нашої мови. Щоб мова не згасала, потрібно нею думати, писати, говорити. Щодня, щогодини, щохвилини. У родині, на вулиці, на роботі, у мережі. Читати й поширювати писані нею тексти. Не переходити на інші мови скрізь, де це можливо. Пам'ятати, що мовна поведінка кожного з нас – частина життя й що кожне слово, яке українець сказав чи написав не українською, підкошує мову, підриває її позиції, звужує її життєвий обшир...

Повсякденний ужиток української мови дуже важливий. Та ще важливіше пильно вивчати її, любовно передавати дітям, творити нею багату, цікаву, оригінальну культуру» [3, с. 446].

Необхідно прищепити молодим людям думку, що кожен на своєму місці бодай малою мірою може й повинен долучитися до плекання рідної мови, адже, як слушно зауважив Борис Антоненко-Давидович, «Правильно й чисто говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини. Культурними в нас мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумово чи фізично». Важливо формувати в молодих людях правильне розуміння «своє-чуже» стосовно мови. Зрозуміло, що уникнути запозичень особливо в наш час неможливо. Взаємодіють люди, цілі народи, а отже, взаємодіють їхні мови. І під час цієї взаємодії неминучим є проникнення слів із однієї мови в іншу – це природні й невідворотні процеси. Запозичення слів є одним зі шляхів збагачення мови, тобто позитивним явищем. Однак особливо останнім часом наплив англійзмів настільки потужний, що його справедливо означають словом «засилля», тобто «перевага десь когось чи чого-небудь, звичайно зі шкідливим впливом на когось, щось». Тут уже про позитив не йдеться.

Варто обговорювати зі студентами, чи дуже це явище шкодить мові. Ще раз наголошу: запозичення – позитивне явище для кожної мови. Але в розумних межах. Вони не повинні стати основним джерелом поповнення словникового складу. Бо, хоч і збагачують мову, але водночас, за словами сучасного українського мовознавця Пилипа Селігея, «коли мова покірливо переймає вироблене іншою мовою, буквально загрузаючи в позичках, вона втрачає здатність до саморозвитку... Запозичення... притлумлюють її внутрішні сили та можливості. І тоді збагачення парадоксальним чином обертається на збіднення». Через засилля чужих слів мова втрачає свою самобутність, своє національне обличчя.

У часи глобалізації іноді важко обійтися без запозичень – давніх чи сучасних. І це стосується всіх сфер: як наукової, офіційно-ділової діяльності, так і повсякденного спілкування в побуті. Адженди, спікери, кринжі, вайби, сторіси, капкейки, чизкейки буквально заповнили наш мовний простір. Та все ж намагаймося якнайменше вживати у своєму мовленні новітні англійзми-варваризми і спонукаймо до цього молодь – студентів, які особливо піддаються новітнім віянням. Українська мова має власні відповідники до цих чужих слів. А там, де їх ще немає, то використовуймо невичерпні словотворчі можливості питомих українських слів, створюймо на їхній основі власні відповідники. Чим же гірше українське *прозїрка* від чужого *слайд*, рідне *допис* від чужого *пост*, наше *себенька* від чужого *селфі*, миле українське *вподобайка* від чужого *лайк*, українське *розпорядник* (заходу) від повсякчасного й повсюдного *модератор*?

Іноді можна почути питання, чи варто боротися із засиллям іншомовних слів, чи сприймати ситуацію спокійно. Маємо усвідомити, що засилля – небажане й недобре будь-де, у мові й поготів. Не можна спокійно ставитися до того, що шкодить мові. Бо мова – це, як уже було зазначено, не просто засіб передачі інформації, це щось значно важливіше. Це, власне, те, що робить нас українцями. Принципово є плекати у студентів розуміння того, що вони мають відповідальність перед мовою: щоб зберегти свою самобутність, мова повинна бути не тільки приймачем чи засвоювачем слів із інших мов, а насамперед творцем.

Відоме порівняння мови з рікою: кажуть *наплив* запозичень або *потік* запозичень. Знаємо, що природні водойми мають здатність самоочищатися, але до певної межі, не безкінечно. Якщо ж шкідливі викиди перевищують допустимі обсяги, то водойма забруднюється так сильно, що очищувати її доводиться спеціальною технікою, спеціальними методами. За аналогією, легко дійти висновку: щоби захистити мову від надміру шкідливих вливань, також потрібні спеціальні засоби, спеціальні «фільтри».

Тому не можемо бути байдужими до англіїзації української мови. Важливо формувати у студентів переконання в тому, що доля нашої мови (хай і дуже маленькою, як нам може здаватися, мірою) залежить від кожного з нас, зокрема й від нашого ставлення до використання англіїзмів. Отож, розумному використанню іншомовних слів – так! Їхньому засиллю – рішуче ні!

Щоби привернути більше уваги до питання про важливість спілкування рідною мовою, пропонуємо різні види завдань. Часто здобувачі для прилюдного виступу, який є обов'язковим завданням під час вивчення зазначеного курсу, обирають теми про значення української мови у сфері їхньої майбутньої професії.

Зі власного досвіду зазначимо, що з цікавістю студенти створюють прозірки, на яких продовжують такі висловлювання: «Українська мова важлива у сфері моєї майбутньої професії, тому що...», «Розмовляти рідною мовою важливо, тому що...», «Я спілкуюсь українською, тому що...», «Розмовляти українською – це круто, тому що...», «Я навчатиму української, тому що...», «Удосконалювати знання рідної мови важливо, тому що...», «Любити рідну мову – для мене означає...» та ін. Таке завдання приурочуємо до Дня української мови та писемности, якщо УМПС вивчають у першому семестрі, або ж до Міжнародного дня рідної мови, якщо її вивчають у другому семестрі. Ці матеріали розміщуємо на офіційних сторінках кафедри української мови, відповідних факультетів та в соцмережах.

Наведемо приклади висловлювань першокурсників Карпатського національного університету імені Василя Стефаника 2025-26 навчального року (спеціальність «Логістика») як продовження фрази «Українська мова важлива у сфері логістики, тому що...»:

– підтримує національну ідентичність і є частиною корпоративної культури сучасних українських підприємств; вона забезпечує чітку комунікацію; підвищує професійний імідж компанії та довіру клієнтів (Захарчук Ярослав, МЛ-11);

– це показник професіоналізму; це прояв поваги до партнерів, клієнтів і держави; це мова технологій і сучасних рішень; це мова розвитку і майбутнього; надихає на розвиток, бо мова – це сила, що формує мислення, дії і майбутнє (Тіцька Анастасія, МЛ-11);

– мова формує культуру точності, довіри й поваги – без цього логістика не працює; логістика – це не лише маршрути вантажів, а й маршрути думок, які мають спільну мову; мова – це компас, який не дає заблукати серед шляхів людських домовленостей (Возняк Павло, МЛ-11);

– це прояв професіоналізму; вона підкреслює національну ідентичність фахівців; об'єднує людей швидше, ніж будь-яка доставка; навіть

логістика потребує душі, а душа – українського слова (Ваврик Тетяна, МЛ-11);

– вона єднає людей у спільній справі та допомагає будувати довіру між партнерами; українське слово – це символ відповідальності, порядності й поваги в роботі; саме рідна мова формує обличчя сучасного фахівця, який шанує свої корені; логістика – це про точність, а українська мова додає їй душу; коли звучить українська, працює не лише бізнес – розвивається країна (Максимчук Діана, МЛ-12);

– це частина нашої культури, яку ми зберігаємо навіть у діловій сфері; вона об'єднує команду: коли всі розмовляють українською, робота йде злагоджено і впевнено; навіть у звичайній логістичній справі вона нагадує, що робота – це не тільки цифри й маршрути, а й людське спілкування; це мова, якою рухається не лише транспорт, а й думка; показує, що ми працюємо не лише якісно, а й по-українськи (Пахолюк Максим, МЛ-12);

– мова – це ланцюг, що з'єднує: вона – міцний сталевий кінь між складом, дорогою та клієнтом; слово – точність координат: чітке українське слово, як надійна точка на карті, не дає збитися зі шляху; рідна мова – код довіри: вона – ключ, що відкриває серце партнера і двері до співпраці; документ – це слід в історії, і кожен документ мовою предків – це цеглинка у фундаменті держави; мова – паливо для команди: коли розмова ллється рідною мовою, працюється як один механізм – злагоджено й могутньо; логістика – кровообіг країни, а українська мова – її ДНК, код, що визначає силу та незалежність; у кожному «доставлено» – частина нашого слова, і коли воно звучить рідною мовою, то це не просто статус, а маленька перемога, бо логістика – не лише про те, що веземо, а й про те, якими словами про це повідомляємо (Панченко Катерина, МЛ-12).

Подаємо міркування студентів факультету іноземних мов, якими вони діляться, продовжуючи фразу «Рідна мова для мене – це...»:

– щось дуже особливе і близьке. Це мова, якою я вперше сказала свої слова, мова мого дитинства і моєї родини. Коли ячую її, то відчуваю тепло і спокій. У ній – моя історія, мої спогади та моя країна. Через рідну мову я можу висловити свої думки й почуття так, як відчуваю їх насправді. Я люблю свою мову і пишаюся тим, що вона є частиною мене (Данилюк Маріанна, Н-11);

– голос мого роду – зв'язок із предками та сімейною історією; символ моєї свободи – вияв незалежності і власної гідності; найцінніший скарб – те, що неможливо відібрати або купити; мелодія материнської пісні – перші спогади та найтепліші емоції; зв'язок із майбутніми поколіннями – те, що я мрію передати своїм дітям (Переходько Валерія, Н-11);

– більше, ніж слова. Це мій внутрішній голос, яким я думаю, мрію і відчуваю. У ній – моє дитинство, щирі розмови з рідними, перші прочитані книжки. Саме нею я найточніше можу передати свої емоції – радість, сум, хвилювання чи любов. Рідна мова дає мені відчуття належності. Коли я чую її, я відчуваю дім – навіть якщо перебуваю далеко. Для мене це не просто частина культури – це частина мене. І поки звучить моя рідна мова, звучить і моя ідентичність (Гринажук Даніела, Н-11);

– крик душі, шепіт серця і найдорожче «Доброго ранку!» або «До завтра!» від рідних та друзів. Це мова почуттів: нею не просто говорять, а відчувають. Коли чую рідну мову, щось усередині неначе оживає (Шевченко Іванна, Н-11).

Висновки. Зміст мовного виховання повинен бути спрямований на формування особистості з високим рівнем мовної свідомості. Курс української мови за професійним спрямуванням має великі можливості для цього. Основне його завдання – не тільки дати певний обсяг знань, а сформувати ціннісне ставлення до мови.

Література:

1. Городенська К.Г. Українське слово у вимірах сьогодення. Видання друге, істотно доповнене. Київ : КММ, 2019. 208 с.
2. Селігей П.О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
3. Селігей П. О. Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Академперіодика, 2023. 452 с.
4. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Пер. з фр. А.Корнійчук, К.Тищенко. Київ : Основи, 1998. 324 с.
5. Шевельов Ю. Вибрані праці: У 2 кн. Кн. I. Мовознавство. Упоряд. Л.Масенко. 2-ге вид. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. С. 26-279.

References:

1. Horodenska, K.H. Ukrainske slovo u vymirakh siohodennia [The Ukrainian word in today's dimensions]. Kyiv : KMM, 2019. 298 p. [in Ukrainian].
2. Selihei, P.O. Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia [Linguistic consciousness: structure, typology, education]. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2012. 118 p. [in Ukrainian].
3. Selihei, P.O. Ukrainska mova u 2222 rotsi: vstup do lnhvofuturolohii. [The Ukrainian language in the year 2222: Introduction to linguistic futurology]. Kyiv : Akadempriodyka, 2023. 452 p. [in Ukrainian].
4. Sosiur, F. de. Kurs zahalnoi lnhvistyky [General Linguistics Course]. Kyiv : Osnovy, 1998. 324 p. [in Ukrainian].
5. Sheveliov, Yu. Vybrani pratsi. Movoznavstvo [Selected works: Linguistics]. Kyiv : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2009. P. 26-279 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.03.2026